

Egy vita kellős közepén

Történeti szöveggyűjtemény rovatunkban ez alkalommal egy, a *Hitellel* kapcsolatos, kevésbé ismert pengeváltást idézünk fel. Csurka István Faragó Vilmos hatvanéves születésnapjára írt kommentárjára – amelyben a magát „baloldalnak” nevező, több forrásból táplálkozó csoportosulásokat bírálja – Radnóti Sándor a *Magyar Nemzetben* válaszolt, Csurka szavait többek között antiszemitának bélyegezte. 1989 márciusát írtuk ekkor – időben a hasonló tematikájú, de nagyobb port felferő Püski-vita és a *Nappali hold*-botrány között vagyunk.

Csurka István: Faragó Vilmos 60 éves¹

Üdvözljük. Kissé megkésve ugyan, mert a *happy birthday*-ről csak az általa al-főszerkesztett lapból, az *Élet és Irodalom*ból értesültünk.² A laudáció szerényen a *Mi újság?* címet viseli, s benne a lap egyik jobb sorsra érdemes fiatal munkatársa, megérezve a szerkesztőség körül keletkezett álbotrány groteszktségét, többek között ilyen szavakkal tiszteleg helyettes főszerkesztője, a másutt, más helyeken magát és lapját szerény egyszerűséggel csak „baloldali”-nak nevező „emberújság”-csináló előtt: „Itt vagyunk a legnagyobb szarban, kérdés, mi a teendő.”³

Nagyon egyszerű. Ha valaki hatvanéves, szépen elmegy nyugdíjba, és nem csinálja tovább az „emberújság”-ot. Hiszen napnál világosabb, hogy elfáradt, hogy már nem tudja kezében tartani még

a piros ceruzáját sem, mert ha tudná, ekkora értelmetlenséget, mint az „emberújság” még hivatásos baloldali létére sem engedne kinyomtatni. (Nem is beszélve az összefüggésről: sz...-ban szerkeszteni az „emberújságot”, hatvanon túl... használ ez a baloldalnak?)

Van ezenkívül még más, megfáradásra utaló tünet is a lap eme önvédelmi számában. A vezércikk, például. Ezt maga Faragó követte el.⁴ Azt próbálja nem kifejteni, hanem inkább ki-szórszálhasogatni belőle, hogy az ötvenes évek, a Rákosi-korszak az eddigi hiedelemmel ellentétben – (mellesleg: hol van ez a „közmegegyezés”?) – *nem volt nemzeti-etlen*. Ezt az bizonyítja a saját kétségeivel is vívódó gondolkodó szemében, hogy a korszak tele volt hazafias jelszavakkal. Akkor csinálták, többek közt, az *Egri Csillagok*, a *Kőszívű ember fiai* című színpadi produkciókat, a *Feltámadott a tenger* című filmet⁵ és az Erkel színházban a

¹ *Hitel*, 1989/5, 8.

² Faragó Vilmos (1929–2013) újságíró 1962-től volt az *Élet és Irodalom* munkatársa, 1964-től rovatvezetője, 1967-től olvasószerkesztője, 1973 és 1989 között helyettes főszerkesztője volt a lapnak.

³ Megyesi Gusztáv: *Mi újság? Élet és Irodalom*, 1989/4, 7. Megyesi Gusztáv (1950–2016) újságíró 1985 óta dolgozott az *Élet és Irodalom*nál, később a lap főszerkesztője, majd rovatvezetője, 1992-93-ban főszerkesztője is volt.

⁴ Faragó Vilmos: *Még mindig az ötvenes évek? Élet és Irodalom*, 1989/4, 1.

⁵ *A Feltámadott a tenger* 1953-ban bemutatott, 1848-49-es tematikájú film, a forgatókönyvet Illyés Gyula és Nádasdy Kálmán írta.

KOMMENTÁRUNK

FARAGÓ VILMOS 60 ÉVES

Üdvözlök. Kissé meglepés ugyan, mert a happy birthday-ről csak az általa al-főszereket kapból, az Élet és Irodalomtól értesülünk. A laudáció szerényen: „Működés” című versét, s benne a lap egyik jobb sorsra érdemes fiatal munkatársa, megérezve a szerkesztőség körül keletkezett albotrány groteszkjét, többek között ilyen szavakkal tüszelgette főszereket, és másutt, más helyeken magát és lapját szerény egyszerűséggel csak „baloldali”-nak nevezve „emberiség”-csúszó előtt: „Itt vagyunk a legmagyobb szarban, kérdés, mi teendő?”

Nagyon egyszerű. Ha valaki hatvanéves, szépen elmegy nyugdíjba, és nem csinálja tovább az „emberiség”-ot. Hiszen napnál világosabb, hogy elfáradt, hogy már nem tudja kezében tartani még a piros ceruzáját sem, mert ha tudná, ekkora értelmelenség, mint az „emberiség”, még hivatásos baloldali léte sem engedne kinyomtatni. (Nem is beszélve az összefüggésről: sz. . .-ban szerkesztés az „emberiséget”, hatvanon túl . . . használni az a baloldali?)

Van ezenkívül még más, megfáradásra utaló türe is a lap eme önvédelmi számában. A vezérlők, például. Ezt maga Faragó írta le. Azt próbálja nem kifejezni, hanem inkább ki-szűrőszűrőbe szűrni beléje, hogy az ötvenes évek, a Rákosi-korszak az eddigi hiedellel ellentétben — (mellest: hol van ez a „közmegegyezés”?) — nem volt nemzetellen. Ez az bizonyítja a saját kétségével is vívódó gondolkodó szemében, hogy a korszak tele volt hazafit jelszavakkal. Akkor csináltak, többek közt, az *Egri Csillagok*, a *Közvetlen ember fia* című színpadi produkciókat, a *Feltámadás a tenger című filmet* és az Erkel színházban a „Hazám, hazám, te mindenem” kezdetű áriát nagyon sokszor elénekeltek és meg is tapsolták.

Megáll az ész! Mintha egy korszak megfáradása lehetséges volna a benne megtermelt, benne hangoztatott frázisok, jelszavak és dalok alapján, mintha a nemzeti, vagy nem nemzeti mibenlét nem az döntené el, hogy ezen jelszavak hangoztatása közepette hány hazafit bőrtönöztek be, hány jóvátehetetlen folyamatot indítottak el, s nota bene, hány baloldali, hány nem velük, nem a nemzetet kívülről érkező, tehát, mondjuk, *nemzeti kommunista* „kontaktáltak” az akasztófával. (Ez utóbbi kifejezést Knopp András művelődési államtitkártól lestem el, aki a *Hét* c. tévéadás január 29-i számában mondotta a Faragóval készített interjú után, hogy ő még mióta államtitkár „nem kontaktált” az „És”-sel. Hej, áspiskigyó ám ez a mi magyar nyelvünk. . .)

Hanem Faragó! Észre kéne már venni, így hatvan felé, hogy a saját pozícióföltöltésükkel nem ildomos és nem is előtérbe a nemzet háta mögött „kontaktálni” a saját magunk által kihirdetett baloldaliságunkkal, mert ezt a nemzet nem veszi jó néven és a baloldali, az igazit, az egészet pedig a laudációban jelzett szerencsétlenségbe juttatja.

Milyen baloldaliságnak van itt értelme a nemzet, magyarságunkkal szemben? Nem volt erre intő példa az állítólag nem is annyira nemzetellen Rákosi-korszak csúfos vége és az egész nemzetet a szakadék szélére taszító „baloldalisága”?

Egyébként pedig meglep, bizony, bennünket ez a hirtelen átöltözés a „baloldali”-ba. Mi van a tegnapi gúnyával, a „szocializmussal”? Azt most már hordjuk mi „jobboldaliak”? Ki tesszük nekünk képi háttérrel — nyugdíjasok megteszik — a Magyar Szocialista Munkáspártból? És ha nem, miért nem a szocializmus van mondva, hiszen arról mindannyian tudjuk, hogy valóban baloldali. Tegnap még ezek a jobboldali írók nem jobboldaliak voltak, hanem „csak” szocializmusellenesek.

Eveték tőlük az egyik hozzájuk házi szerkesztője — Tisztelt — holtot a szerkesztőség tagjai, hanem egyikük még a nagy testvér országában szerzett Vörös Diplomával is rendelkezett, s még korábban ugyancsak adminisztratív eszközökkel kispörtek egy másik szerkesztője — régi Működés Világ — ugyancsak ezeknek a jobboldaliaknak a hátsóvárosi tiltakozása ellenére, és ugyancsak olyan MSZMP-tagokat elbuzdítva ki a cselekvésből, akiknek semmi más bűnük nem volt, mint hogy nem tartoztak bele ebbe a magát most „baloldali”-nak kiáltó, Aczél György által menedzselte csoportba, amelybe most már oly szépen harmonizálva tartoztak bele a volt szocialisták, ma már Nyilvánosság Klub-os, megiszert minden butikós, aki csak ráér az V. kerületben, és a még valójában le sem csengett Aczél-korszak valamennyi harsonája.

A módszer pofonegyszerű: nyilvánítsd magad baloldalinak, mert annak van ma piaca, az egész művelt nyugat is baloldali, ellenfeledet pedig mindig jobboldalinak, sőt, esetleg „Nyilas”-nak — most jobboldalinak, sőt, esetleg „Nyilas”-nak — ebben az Ész számában történt, egy másik jeles „baloldali” által —, a régi jelmezedet pedig hagyd ott nekik, bújjanak bele ahányan csak akarnak, szakadt, rongyos zsák az már csupán, nemhogy futni, de menni se lehet benne, úgyhogy mire odaérnek benne szerencsétlenek a valójában — a régihez, a majd szétrághoz —, te már ki is szarcsóltad belé a reform-moslékot.

Dehát, sajna, a mese nemcsak arról szól, tisztelt ÉS-sátor. Mert ez a szakadt, rongyos gúnya itt van, rajta az egész nemzetellen nemzetet és egyelőre viselni kell, akár tetszik, akár nem. A gond itt most a megmaradás és nem az állásban maradás. A gúnyával, a gúnya ellenére, rongyokban, kapuciban, gatyában, mindegy: megmaradni. S hába szerettük volna mi „jobboldaliak” már régen levni, kiüszítani, átszabni, kifordítani, avagy újra cserélni ezt a keleti konfekciót, még a nevé se vehettük a szánkra — nem is igen akartuk —, mert hol ellenségeink, hol ellenzékének lettünk nyilvánva, el lettünk tiltva általa — önk által — és megannyiszor meg lettünk bélyegezve benne, szintén önk által. Miközben Faragó Vilmos az „emberiség” szerkesztője.

Mi úgy látjuk, hogy amit most önök, önjelölt baloldaliak művelnek az világrekord. Onszé. Akikben maradt még szemernyi becsület és tisztesség az „szocializmus építésének” az önk palérsága jegyében éltel korszaka után, az csak egyet lehet: undorral elfordul. Önököt, meg attól, amiben most önök vannak. (Lásd laudációt.)

Mi pedig megpróbálunk valamit elkezdni a hőbevalencsal, ami önök itthagyták, meg amit nem akarnak itthagyni. Esgődje nem azért, mert annyira szeretjük, kívánjuk, vagy valami hasznunkat várjuk tőle, hanem egyszerűen azért, mert önök, dicső „jobboldaliak” annyira elrontották mindent, hogy ezen a szakadt, rongyos gúnyán ki-vil pillanatnyilag nincs más, nincs semmi. Élni pedig kell! Nekünk is, magunknak is — fájdalom! — és hát annak az összességnek is, amivel Faragónak annyira baja van két és fél évtizede, a nemzetnek is.

Említhet vezérlőket így fejezi be a publicista: „Persze, hogy felületes áttekintés ez. Mégis megkockáztatom, ami belőle következik: Rákosi-korszakban voltak nemzetellenes — nemzetközietlenek voltak inkább. Vagy másképp szöveve, paradoxonnal fogalmazva: nemzetellenesek azért voltak, mert nem voltak nemzetközietlenek.”

Ez sem csekélység, így nyugdíj táján! Nem érti magát fáradtnak, szerkesztő úr!

Végezetül pedig egy mégiscsak baráti tanácsotok talán ennek a nemzet-népi-nemzetközietlenségű bajmúlódásnak véget vetni. Saját érdekében. Hiszen vénségre mindenki magára marad, de nevétség tárgyának lenni végre is nem székeséges.

És, ami nem megy, azt nem kell erőltetni. Különbözzen pedig. Nem történelem, megy tovább a meseszékér.

Csurka István

És-sel. Hej, áspiskigyó ám ez a mi magyar nyelvünk...)⁶

Hanem Faragó! Észre kéne már venni, így hatvan felé, hogy a saját pozícióföltöltésünket nem ildomos és nem is célszerű a nemzet háta mögött „kontaktálni” a saját magunk által kihirdetett baloldaliságunkkal, mert ezt a nemzet nem veszi jó néven és a baloldalt, az igazit, az egészet pedig a laudációban jelzett szerencsétlenségbe juttatja.

Milyen baloldaliságnak van itt értelme a nemzettel, magyarságunkkal szemben? Nem volt erre intő példa az állítólag nem is annyira nemzetellen Rákosi-korszak

„Hazám, hazám, te mindenem” kezdetű áriát nagyon sokszor elénekeltek és meg is tapsolták.

Megáll az ész! Mintha egy korszak megfáradása lehetséges volna a benne megtermelt, benne hangoztatott frázisok, jelszavak és dalok alapján, mintha a nemzeti, vagy nem nemzeti mibenlét nem az döntené el, hogy ezen jelszavak hangoztatása közepette hány hazafit bőrtönöztek be, hány jóvátehetetlen folyamatot indítottak el, s nota bene, hány baloldali, hány nem velük, nem a nemzetet kívülről érkezett, tehát, mondjuk, *nemzeti kommunista* „kontaktáltak” az akasztófával. (Ez utóbbi kifejezést Knopp András művelődési államtitkártól lestem el, aki a *Hét* c. tévéadás január 29-i számában mondotta a Faragóval készített interjú után, hogy ő még mióta államtitkár „nem kontaktált” az „És”-sel. Hej, áspiskigyó ám ez a mi magyar nyelvünk. . .)

⁶ Ebben az időszakban merült fel az az elképzelés, hogy a Magyar Írószövetség – amelynek nem volt hivatalos hetilapja – átvénné az Élet és Irodalom működtetését. A lap e számában szereplő több írás foglalkozik e témával, nemes egyszerűséggel az ÉS „annektálására” tett kísérletnek nevezve a koncepciót. Csurka e sora Knopp András interjújának arra a részletére utal, amelyben a művelődési államtitkár azt mondta: hivatalos kérés nem érkezett hozzájuk az ügyben, pletykákról pedig nem szeretne beszélni. In: Végleges döntés? Részlet Cseres Tibor rádiónyilatkozatából. [A beszélgetés szerkesztő-riportere: Varga Lajos Márton]. Élet és Irodalom, 1989/4, 4. A vita február elején nyugvópontra került: kiderült, hogy az Írószövetség *Magyar Napló* címen ad ki lapot, az ÉS szerkesztőgárdája egyben maradt. Bata Imre főszerkesztő gúnyos írásban „köszöntötte” az új lapot: „Szeresse a hazai közönség azt a leendő lapot is, amelynek ambíciója, hogy jobb és magyarább legyen, mint mi vagyunk.” Bata Imre: Zivatar után. Élet és Irodalom, 1989/5, 1. A vitára bővebben kitér az eredetileg Cseres Tibor – ekkori írószövetségi elnök – levelezését bemutató írás: Gergely Ferenc: Levelek Cseres Tibornak (1986–1989). Történelmi forgószelemben az Írószövetség élén. *Archivnet*, 2013/5. http://www.archivnet.hu/hetkoznapok/levelek_cseres_tibornak_19861989.html?oldal=3

csúfos vége és az egész nemzetet a szakadék szélére taszító „baloldalisága”?

Egyébként pedig meglep, bizony, bennünket ez a hirtelen átöltözés a „baloldali”-ba. Mi van a tegnapi gúnyával, a „szocializmussal”? Azt most már hordjuk mi, „jobbboldaliak”? Ki tetszett netán lépni, tántorogni – nyugdíjasok megteszik! – a Magyar Szocialista Munkáspártból? És ha nem, miért nem a szocializmus van mondva, hiszen arról mindannyian tudjuk, hogy valóban baloldali. Tegnap még ezek a jobbboldali írók nem jobbboldaliak voltak, hanem „csak” szocializmusellenesek. Elvették tőlük az egyik hozzájuk húzó szerkesztőséget – *Tiszatáj* –, holott a szerkesztőség tagjai, vezetői nemcsak az MSZMP-nek voltak tagjai, hanem egyikük még a nagy testvér országban szerzett Vörös Diplomával is rendelkezett,⁷ s még korábban ugyancsak adminisztratív eszközökkel kisöpörtek egy másik szerkesztőséget – régi *Mozgó Világ* – ugyancsak ezeknek a jobbboldaliaknak a hiábavaló tiltakozása ellenére, és ugyancsak olyan MSZMP-tagokat ebrudalva ki a cselekvésből,⁸ akiknek semmi más bűnük nem volt, mint hogy nem tartoztak bele ebbe a magát most „baloldali”-nak kikiáltó, Aczél György által menedzselte csoportba, amelybe most már oly szé-

pen harmonizálva tartozik bele a volt szamizdatos, ma már Nyilvánosság Klub-os, meg jószerivel minden butikos, aki csak ráér az V. kerületben, és a még valójában le sem csengett Aczél-korszak valamennyi harsonása.

A módszer pofonegyszerű: nyilvánítsd magad baloldalinak, mert annak van ma piaca, az egész művelt nyugat is baloldali, ellenfeleidet pedig minősítsd jobboldalinak, sőt, esetleg „nyilas”-nak – ez is ebben az És számban történt, egy másik jeles „baloldali” által –,⁹ a régi jelmezedet pedig hagyd ott nekik, bújjanak bele ahányan csak akarnak, szakadt, rongyos zsák az már csupán, nemhogy futni, de menni se lehet benne, úgyhogy mire odaérnek benne szerencsétlenek a vályúhoz – a régihez, a majd szétrágott-hoz –, te már ki is szürcsölted belőle a reform-moslékot.

Dehát, sajna, a mese nemcsak erről szól, tisztelt ÉS-tábor. Mert ez a szakadt, rongyos gúnya itt van, rajta az egész nemzetietlen nemzetet és egyelőre viselni kell, akár tetszik, akár nem. A gond itt most a megmaradás és nem az állásban maradás. A gúnyával, a gúnya ellenére, rongyokban, kapcában, gatyában, mindegy: megmaradni. S hiába szeretttük volna mi, „jobbboldaliak” már régen levetni, kitisztítani, átszabni, kifordítani, avagy újra cserélni ezt a keleti konfekciót, még a nevét se vehettük a szánkra – nem is igen akartuk –, mert hol ellenségeinek, hol ellenzékének lettünk nyilvánítva, el lettünk tiltva általa – önök által – és megannyiszor meg lettünk bélyegezve benne, szintén önök által.

⁷ A *Tiszatáj* 1986. júniusi számát a benne megjelent Nagy Gáspár-vers (*A fiú naplójából*) '56 és Kádár árulásának burkolt felidézése miatt bezúzták, a Vörös László főszerkesztő és Annus József főszerkesztő-helyettes vezette szerkesztőséget eltávolították, a lapot csak 1987. januárjában indították újra. A régi szerkesztők 1989-ben térhettek vissza a lap élére.

⁸ A *Mozgó Világ* 1983. decemberi Bibó-száma már nem kerülhetett forgalomba. A kultúrpolitika részéről már korábban is sokszor támadott lap főszerkesztőjét, Kulin Ferencet leváltották, mire az egész szerkesztőség felmondott, és példátlan szolidaritási akció bontakozott ki. Az „új” *Mozgót* azóta is P. Szücs Julianna szerkeszti.

⁹ Utalás Kardos G. György író jegyzetére, aki áthallásos, horoszkópotagló írását úgy zárja: a csillagok állásából egyelőre csak a „nyilasok” húzhatnak hasznot. In: K. G. Gy.: *Korszerű asztrológia. Élet és Irodalom*, 1989/4, 9.

Miközben Faragó Vilmos az „embe-
rújságot” szerkesztgette.

Mi úgy látjuk, hogy amit most
önök, önjelölt baloldaliak mű-
velnek, az világrekord. Önzé-
si. Akiben maradt még szemer-
nyi becsület és tisztesség a
„szocializmus építésének” az
önök pallérsága jegyében eltelt
korszaka után, az csak egyet te-
het: undorral elfordul. Önöktől,
meg attól, amiben most önök van-
nak. (Lásd laudáció.)

Mi pedig megpróbálunk valamit
elkezdeni a hóbelevanccal, amit
önök itt hagytak, meg amit nem
akarnak itt hagyni. Éspedig nem
azért, mert annyira szeretjük,
kívánjuk, vagy valami hasznun-
kat várjuk tőle, hanem egyszerű-
en azért, mert önök, dicső „bal-
oldaliak” annyira elrontottak
mindent, hogy ezen a szakadt,
rongyos gúnyán kívül pillanat-
nyilag nincs más, nincs semmi.
Élni pedig kell! Nekünk is, ma-
guknak is – fájdalom! – és hát
annak az összességnek is, ami-
vel Faragónak annyi baja van két
és fél évtizede, a nemzetnek is.
Említett vezércikkét így fejezi
be a publicista: „Persze, hogy
felületes áttekintés ez. Mégis
megkockáztatom, ami belőle követ-
kezik: Rákosiék korántsem voltak
nemzetietlenek – nemzetközietlen-
nek voltak inkább. Vagy másképp
szólva, paradoxonnal fogalmaz-
va: nemzetietlenek azért voltak,
mert nem voltak nemzetköziek.”

Ez sem csekélység, így nyugdíj
táján! Nem érzi magát fáradtnak,
szerkesztő úr?

Végezetül pedig egy mégiscsak ba-
ráti tanács: tessék talán ennek
a nemzeti-népi-nemzetközietlen-
ségi bajmólódásnak véget vetni.
Saját érdekében. Hiszen vénsé-
gére mindenki magára marad, de
nevetség tárgyának lenni végtére

is nem szükséges. És, ami nem
megy, azt nem kell erőltetni.

Különben pedig? Nem történt sem-
mi, megy tovább a meseszékér.

**Radnóti Sándor: Radikaliz-
mus helyett gyógyítás? Le-
vél Bíró Zoltánnak, a Hitel
főszerkesztőjének¹⁰**

Tisztelt Szerkesztő Úr,

Csurka István nézeteit, ponto-
sabbban nézeteinek hiányát, s mű-
vészi hiteltelenségét erdélyi
tragédiájáról szólva bíráltam
(*Beszélő*, 25. szám),¹¹ megadván
a kellő tiszteletet annak, amit
véleményem szerint az ő eddigi
életművében becsülni lehet. Fa-
ragó Vilmos felköszöntő cikkének
(*Hitel*, 1989, 5. szám) egy ki-
tételével kapcsolatban azonban
nem bírálatot akarok gyakorolni,
hanem óvást emelek az emberi és
írói tisztesség nevében.

Nem Faragó Vilmosról van szó.
Őt majd megvédik a vele rokon-
szervezők. E kérdésben is van
ugyan véleményem, mely így szól:
amennyire viszolyogtat az, amit
szellemes írónk nyomán ma min-
denki a damaszkuszi úton való
tülekedésnek nevez, épp annyira
viszolyogtatnak az út mentén
felállított rögtönítélőszékek.
Mi lehet ítéletünk alapja más,
mint a saulusi gonosztettek kap-
kodó fölhánytorgatása, vagy pe-
dig az, hogy kit ért régebbi,
s kit csak újabb útkanyarulat-
nál a megvilágosodás? Ez utóbbi
volt az az alacsony argumentum,
melyet az elmúlt években nem
győzött villogtatni Fekete Sán-
dor, például Csurka István el-
len is: én már tömlöcben, mikor

¹⁰ *Magyar Nemzet*, 1989.03.20. 7.

¹¹ Csurka István *Megmaradni* c. Erdély-témájú drámá-
ját a Gyulai Várszínházban, Sík Ferenc rendezésében
mutatták be 1988. július 8-án. Radnóti Sándor bírá-
lata *Az erdélyi tragédia* címmel jelent meg.

te még stb.¹² A személyeskedést még jogosult esetben is erkölcsileg kétesnek, politikailag ma – hiszterizáló hatása miatt – agyalágyultnak, s mindenképpen ízléstelennek tartom, noha jelentős írók, Ady is, Szabó Dezső is, az osztrák Karl Kraus is, nem beszélve a hitvitázókról, alkotnak e nemből műremekeket. Ezért tehát még nem terjeszteném elő a felszólamlást.

Nem szólnék – éppen a személyeskedő szövegkörnyezet miatt – a voltaképpeni tárgyi kérdéstről sem, noha erről is gondolok valamit. Azt, hogy ama satrapia, az 50-es évek Magyarországáé, „védhatalmi”, azaz szovjet nacionalizmusa mellett azért a jelszavaknál és a háromszínű pántlikáknál valamivel mélyebben próbált torz terroruralma közepette nemzeti elvárásoknak megfelelni. Ezért is egyezhetett vele, vagy hihetett benne ideig-óráig számos makulátlan tisztességérzetű nemzeti költő Illyés Gyulától Csoóri Sándorig. S a mai helyzetre tekintve megfordítva: a szomszéd országok kommunista diktatúráit nem nacionalizmusukban marasztaljuk el? Csurka István említett *Megmaradni* című drámájának pozitív főhőse így beszél Romániáról: „Elbocsátják, meghurcolják, félreteszik, meggyötrik azt, aki a magyar múltat őrzi. Mi is így jártunk volna el az ő helyükben.” Remélem nem – válaszolok az író figurájának –, mert akkor (a Huizingától¹³ kölcsönzött axiómával szólva) magunk is nacionalistákká válnánk patrióták helyett.

¹² Fekete Sándor (1927–2001) az 1956-os forradalom után *Hungaricus* álnéven megjelent írásai miatt 1959-ben 9 éves börtönbüntetésre ítélték, 1963-ban amnesztiával szabadult. 1977 és 1986 között az Új Tükör szerkesztője, 1986 és 1989 között főszerkesztője volt.

¹³ Johan Huizinga (1872–1945) holland művelődéstörténész leghíresebb munkája magyar nyelven *A középkor alkonya* címmel jelent meg.

Most térek rá levelem tárgyára. Csurka István egy „magát most »baloldali«-nak kikiáltó, Aczél György által menedzselte csoportról” beszél, „amelybe most már oly szépen harmonizálva tartozik bele a volt szamizdatos, ma már Nyilvánosság Klub-os, megjószerivel minden butikos, aki csak ráér az V. kerületben, és a még le sem csengett Aczél-korszak valamennyi harsonása”. Megnevezem azt a férfit, akire ez a – nem félek kimondani a szót – galád célzás vonatkozik. Kenedi Jánosról van szó, aki vélhetőleg azzal vonta magára az író elvakult haragját, hogy egész életéhez és értékeihez hűen kikelt az ellen a hiteltelen eljárás ellen – az úgynevezett És-ügyről beszélek –,¹⁴ mely szóról szóra másolva az elmúlt évtizedek lapleváltási machinációt, kamarilapolitizálását, most az esetleg derekabb ügy érdekében akarta ez egyszer ugyanazokat az eszközöket alkalmazni. Cselekedete annál dicséretesebb, minthogy az egész megnevezett korszakban munkái interdictum alatt álltak a magyar hivatalos sajtóban – az Élet és Irodalmat sem kivéve. Kenedi János volt a földalatti szabadsajtó kezdeményezője. Ő az úgynevezett demokratikus ellenzék egyik legszerényebb és legáldozatosabb képviselője. Munkája Bibó István és Szabó Zoltán ébresztésében sarkalatos jelentőségű. A *Bibó-felejtés* írójának ezt nem szabadna elfelejtenie.¹⁵

¹⁴ Kenedi János a Nyilvánosság Klub szóvivőjeként a szervezet testületi véleményét ismertette: eszerint tiltakoznak az ellen, hogy az átszervezés „a szerkesztők és munkatársak tudta és beleegyezése nélkül folyik”. A módszert a *Mozgó Világ* és a *Tiszatáj* szerkesztőségének leváltásához hasonlították. In: B. B. A.: A Nyilvánosság Klub szerint a Reformbotrány az egész sajtó hitelét rontja. *Magyar Nemzet*, 1989.01.24. 4.

¹⁵ Radnóti Sándor itt az 1979-ben szamizdatként megjelentetett *Bibó-émlékkönyvre* utal, amelyet Kenedi János szerkesztett. Ebben Csurka István írása *Bi-*

Ha nem kér nyilvánosan bocsánatot, nem fogom ezentúl tisztességes embernek tartani.

A kárhozottatott mondatrész tágabb összefüggéseire is szeretnék rámutatni. Csurka István politikai nyilatkozatai feltűnően intoleránsak. A magyar progresszió más csoportjait, mint a sajátját, sűrűn vádolja és zaklatja. Idézett szavainak világos értelme, hogy az eddig szamizdatbizniszben ügyeskedő most másképpen ügyeskedik. Sajnos a hírnév nélküli tisztesség és a zsold nélküli méltóság e példájának, a földalatti sajtó működtetésének megvető megítélésével nem áll egyedül elvbarátai körében, amint azt cikkének felzetében a többes szám – *Kommentárunk* – is tanúsíthatja. Igaz, nyugtáztam, Csengey Dénestől és Csoóri Sándortól olvastam jó szót e tárgyban. Ám megütközve láttam Lassúk Sándor *Magyar Hírlap*beli nyilatkozatában (1988. október 29.) a sorokat: „...nem gondolkodunk végletekben. Sem kormánypárt, Sem ellenzék – ez nem fejez ki többet annál, hogy *mi otthon vagyunk ebben ez országban*, és amíg lehet, nem akarunk a föld alá bújni, szamizdatokat kiadni, konspirálni. Párbeszédre és együttműködésre törekszünk, nem üres kontesztálásra.” A gyáva szamizdatozó tehát a föld alá bújik, üresen tiltakozik, és a kormánypártihoz hasonlóan nincsen otthon ebben az országban. Mint – Csurka Istvántól véve a példát – Aczél György és Kenedi János. Lezsák Sándor emberi hitelét nincs okom kétségbe vonni, ezért nem állítom, hogy gondolja is, amit mondott. De nagy baj van, ha a nyelv költ és nem a költő.

bó-felejtés címmel jelent meg. Kenedi Szabó Zoltán több írását, illetve naplójegyzeteit adta ki 1984 után.

Itt kell, tisztelt szerkesztő úr, még valamire felhívnom a figyelmedet, amiről most, a mindkét oldalon elvadult és gusztustalan És-viták idején beszélni kell. Aczél György és Kenedi János között egyedül az vonhat párhuzamot, hogy mindketten zsidó származásúak. Én, aki e sorokat írom, magam is zsidó származású magyar vagyok, s legjobb tudásom szerint igen kevés szorult belém abból, amit zsidó érzékenységnek neveznek. Ezért állíthatom felelősséggel, hogy Csurka István perhorreszkált szövegében a zsidó származású szamizdatozó, a ráérő belvárosi butikosok és a hirtelenjében Kádár-korszakból Aczél-korszakká vált évtizedek harsonásainak egybekapcsolásában az enyhe antiszemizmus nem félreérthető. Megdöbbenő az össze-csengés Molnár József cikkével az Új Látóhatár 1987-es évfolyamából (122. oldal), ahol szintén a boldogtalan Kenedi Jánosról tudjuk meg, hogy „Aczél György kedvencéből (!) lett az urbánus ellenzék egyik szóvivője”, s egy vélelméről elhangzik, hogy „erre még az sem mentség, hogy a Lipótvárosban született”.¹⁶

¹⁶ A Münchenben megjelent Új Látóhatár-írás szintén egy vita részét képezte. A vita Molnár József 1956-os emlékszám elején megjelent írása kapcsán (Harminc év után. *Új Látóhatár*, 1986/3, 281–294.) bontakozott ki. A Bécsben élő Litván József válaszában kifogásolta, hogy Molnár túlzott jelentőséget tulajdonít a népi gondolatnak mint a forradalom megalapozójának. Molnár viszonzválaszában a különböző élményvilágokból fakadó kiindulópontot mint meghatározó tényezőt emleget, itt említi meg Kenedi Jánost – nem pontosan abban a szövegkontextusban, ahogy Radnóti idézi: „A napokban került kezembe Kenedi János »elhülyülésének története«. Kenedi 1947-ben született, tehát még a világon sem volt, amikor a népi írók könyveikben föltárták a magyar paraszti nyomorúságot és nagy harcaikat vívták a feudális, nagybirtokos Magyarország uraival, mégis gondolkodás nélkül le merte írni, hogy abban a világban »a szociográfia 'urbánus' híveinek a talpát verték, miközben 'népies' művelőit palóc bútorok sebtében odahordott díszletei között vezették föl Horthy Angliára kacsingató belügyminiszteré-

A *Hitel* filoszemita irányvonalú lap. Örömmel közöl írást a hagyományos zsidó népeletről, vagy arról, hogy a zsidóság nemzetiség Magyarországon. Rokonszenvvel figyelem a zsidó identitástudat újjáéledését. Az ellen azonban már tiltakozom, ha Kartal Zsuzsa (*Hitel*, 1989, 4. szám) az én magatartásomat is meg akarja szabni, mondván, hogy „nemzetiség vagyunk, nyolcvanezren Magyarországon”.¹⁷ Nos, én nem. Aki kisebbségnek tekinti magát, az joggal várhat védelmet, de szükségképp nem hallathatja hangját vagy csak kívülről hallathatja az „anyaország” nemzeti alapkérdéseiben. A földalatti sajtó, zsidó és nem zsidó magyarjaival azonban éppen ezekhez szólt hozzá a maga másfél évtizedében.

Most Csoóri Sándor nemes hangvételű beköszöntőjével (*Hitel*, 1988 1. szám) is vitatkoznom kell. Ő a „pótolhatatlan szerepet betöltő *Beszélő*” politikai céljaival szemben a *Hitel* nemzeti terapeutikus céljait állítja szembe, s ezzel magyarázza a hivatalos engedély kivárásának „szörnyeteg türelmét”.¹⁸ Anélkül, hogy e stratégia jogosultságát és erkölcsi emelkedettségét kétségbe vonnám, meg kell mondanom, hogy véleményem szerint a *Beszélő*-nek és társainak nagyobb volt

nek irodájába». Kenedi, aki Aczél György kedvencéből lett az urbánus ellenzék egyik szóvivője, úgy tesz, mintha sosem hallott volna arról, hogy a Horthy-rendszer bíróságai egymás után fogták perbe osztály elleni izgatásért a népi írókat. Akkori könyveik, folyóirataik hozzáférhetők a hazai könyvtárakban. Ha ez a fiatalember csak Kovács Imre perének füzet formájában is kiadott anyagát elolvasta volna, aligha ír le ilyen szemenszedett valótlanúságot. Erre még az sem mentség, hogy a Lipótvárosban született, *mint Szabó Zoltán*.” [Kiemelés a szerk.-től].

¹⁷ Kartal Zsuzsa: Zsidóság–nemzetiség. *Hitel*, 1989/4, [62–63] 62.

¹⁸ Csoóri Sándor: A visszaszerzés reménye. *Hitel*, 1989/1, [4–6] 4.

a kulturális, mint a politikai jelentősége. Nem feltétlenül teljesítménye, hanem még inkább gesztusa révén. A vállalkozás a cenzúrázatlan, s ami nehezebb, öncenzúrázatlan beszéd megtanulása nem fog kimaradni abból a nem most aktuális számbavételből, melyben nem statáriális körülmények között ítélik majd meg nemzeti kultúránk aktorait. Nem fog kimaradni abból a fejezetből, melyet patetikusan a nemzeti becsület megmentésének lehetne nevezni – a *Kádár*-korszakban. Kevésbé patetikusan szólva *pressure group*ként, nyomásgyakorló csoportként működött; toltta maga előtt a hivatalos nyilvánosságot, s ezzel növelte annak nyilvános voltát. Mert – mint Csoóri cikéből is kitetszik – a földalatti írást *nem* választó intranzigens közíró előtt is mindig ott lebegett ez az alternatíva, és ez fenyegetésként jótékonyan hatott a cenzurális viszonyokra.

Ha pedig Csoóri Sándor azon programadó szavait, hogy „radikalizmus helyett itt csak a mindenre kiterjedő gyógyítás segíthet”, összevetem a *Hitel* ama közleményével – *kommentátorokkal* –, amely e levél megírására készített, akkor keservesen elmosolyodom. Kezdetben említett bírálatomban megvizsgáltam, milyen író Csurka István. A *Hitel*nek azt kellene megvizsgálnia, milyen orvos.

Nagyrabecsüléssel:

Radnóti Sándor

(A *Hitel*nek felajánlott nyílt levelet a folyóirat visszautasította.)